

بررسی وضعیت کتابخانه‌های مراکز پیش‌دانشگاهی شهر اراک و مقایسه آن با استانداردهای کتابخانه‌های مدارس

سمیرا مروجی^۱

دکتر احمد شعبانی^۲

سمیه حسینی^۳

چکیده

هدف: هدف از انجام این پژوهش بررسی وضعیت موجود کتابخانه‌های مراکز پیش‌دانشگاهی شهر اراک با توجه به رسالت و خط مشی، بودجه، فضا و تجهیزات، مجموعه، نیروی انسانی، خدمات و فعالیت‌ها، ترویج خدمات کتابخانه و ارتقای یادگیری، و مقایسه نتایج حاصل با استانداردهای کتابخانه‌های مدارس است. روش: پژوهش حاضر به روش پیمایشی و از نوع توصیفی است که به منظور گردآوری اطلاعات از پرسشنامه بهره‌جویی شد.

یافته‌ها: از ۳۴ کتابخانه مراکز پیش‌دانشگاهی شهر اراک، ۴ کتابخانه از پاسخگویی به پرسشنامه اجتناب نمودند. پژوهش بر حسب ۳۰ پاسخنامه دریافتی با استفاده از نرم افزار SPSS-16 مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

نتیجه‌گیری: نتایج حاصل نشان داد که کتابخانه‌های مراکز پیش‌دانشگاهی شهر اراک در زمینه رسالت و خط مشی ۶۷/۶۶ درصد، بودجه ۶۶/۶۸ درصد، فضا و تجهیزات ۸۸/۳۳ درصد، مجموعه ۵۰ درصد، نیروی انسانی ۹۱/۱۱ درصد، خدمات و فعالیت‌ها ۵۹/۹۹ درصد، ترویج خدمات کتابخانه و ارتقای یادگیری ۷۰ درصد، با استانداردهای کتابخانه‌های مدارس مطابقت دارند. در پایان پیشنهادهایی برای بهبود وضعیت این کتابخانه‌ها ارائه گردید.

کلید واژه‌ها: اراک، استانداردها، کتابخانه‌های آموزشگاهی، کتابخانه‌های مدارس، مراکز پیش‌دانشگاهی

مقدمه

انتقال دانش و اطلاعات به دانش‌آموزان از ارزش‌زایی برخوردار است، زیرا یادگیری درسی از مدرسه آغاز می‌شود، با توجه به این امر، دانش‌آموزان در کلیه مقاطع تحصیلی به کتاب، نشریه، و سایر منابع اطلاعاتی، و کمک‌کنندگان به عنوان نیروی متخصص و راهنما نیاز مبرم دارند (نشاط و حرّی، ۱۳۸۵). کتابدار مدرسه به کتابداران حرفه‌ای آموزش دیده که در خدمت کتابخانه مدرسه هستند، گفته می‌شود (Chopra, 1992).

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه آزاد اسلامی واحد همدان

۲. دانشیار علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه اصفهان

۳. کارشناس ارشد علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی، کتابدار کتابخانه‌های عمومی استان خوزستان

بر اساس نظریه های نوین تعلیم و تربیت، تأکید روزافزون بر ضرورت وجود کتابخانه های مدارس، بیش از پیش احساس می شود. موجودیت هر کتابخانه می تواند با توجه به کتابدار توانمند، فضای مناسب، و بودجه کافی پایدار باشد. متخصصان کتابداری، کتابخانه های آموزشی را ((آزمایشگاه یادگیری)) نامیده اند، زیرا این مراکز به عنوان کانونی برای پرورش قوای ذهنی، برانگیختن حس کنجکاوی، تقویت آموزش و پژوهش، توسعه دید علمی و اجتماعی و بهبود مسیر مطالعاتی دانش آموزان شناخته شده اند (نشاط و حر، ۱۳۸۵). در همین چارچوب ماری وی گاور^۱ در مورد کتابخانه های مدارس مواردی را همچون معرفی برنامه ای برای بررسی ادبیات کودکان، ارائه مقالات عمومی، برگزاری نمایشگاه، و برنامه های تصویری را پیشنهاد می دهد: (Prasad, 2003).

هدف اصلی کتابخانه آموزشی پیشبرد اهداف مدرسه است، بنابراین دو رسالت عمده را دنبال می کند: نخست ارتقاء برنامه های رسمی آموزشی و دیگری رشد فردی و اجتماعی دانش آموزان است، بر اساس چنین رسالت دوگانه ای است که کارکردهای کتابخانه های آموزشی شکل می گیرد، فراهم ساختن مواد و منابع آموزشی به صورت های گوناگون، ارتقاء کاربرد آن ها به وسیله معلمان و دانش آموزان، استمرار و تداوم خدمات اطلاعاتی به این گونه مخاطبان از طریق ایجاد ارتباط با سازمان های بیرون از مدرسه، گسترش مهارت های اطلاع یابی، ترغیب به مطالعه به قصد لذت یا دانش افزایی، همگی فعالیت هایی است که در جهت تحقق اهداف اصلی کتابخانه آموزشی صورت می گیرد (نشاط و حر، ۱۳۸۵).

هنگامی که کتابداران مدرسه فرصت همکاری با معلمان را داشته باشند و زمان در کتابخانه به صورت دقیق تنظیم شده باشد، کودکان دریافتن و در میان گذاشتن اطلاعات با هم و افزایش تفکر کنجکاوانه و مهارت ها علاقه بیشتری نشان می دهند و پایه مطالعه در طول عمرشان ریخته می شود (Drake, 2003).

بیان مسأله

توجه به کتابخانه های آموزشی از سوی نهادها و سازمانهای فرهنگی به نحوی فزاینده رو به رشد است، به قسمی که سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران در چارچوب بیانیه ایفلا ۲۰۰۰ و یونسکو ۲۰۰۲ درباره کتابخانه های مدارس، و بر مبنای رهنمودهای بین المللی، به ویژه رهنمودهای ایفلا و یونسکو درباره کتابخانه های مدارس، و با استفاده از استانداردهای ملی کشورهایمانند استرالیا، کانادا، و انگلستان مبادرت به تهیه استانداردهایی نمود که در قالب استانداردهای کتابخانه های مدارس (۱۳۸۴) چاپ گردید. این مجموعه حاوی هفت بخش مشتمل بر رسالت و خط مشی، بودجه، فضا و تجهیزات، مجموعه، نیروی انسانی خدمات و فعالیت ها، ترویج خدمات کتابخانه است. بر این قرار در این پژوهش سعی می شود تا کتابخانه های آموزشی (مراکز پیش دانشگاهی) شهر اراک را از دیدگاه میزان انطباق با وضعیت استانداردهای مدارس (تعاونی، ۱۳۸۴) در چارچوب موارد پیشگفته مورد ارزیابی قرار دهد.

هدف تحقیق

هدف کلی این تحقیق، تعیین میزان انطباق وضع موجود کتابخانه های مراکز پیش دانشگاهی شهر اراک از نظر رسالت و خط مشی، بودجه، فضا و تجهیزات، مجموعه، نیروی انسانی، خدمات، و همخوانی ترویج خدمات و ارتقاء یادگیری و مقایسه نتایج حاصل، با استانداردهای کتابخانه های مدارس است.

اهداف جزئی این تحقیق عبارت است از:

۱. تعیین میزان انطباق وضع موجود کتابخانه های مراکز پیش دانشگاهی شهر اراک از نظر رسالت و خط مشی با استانداردهای کتابخانه های مدارس؛
۲. تعیین میزان انطباق وضع موجود کتابخانه های مراکز پیش دانشگاهی شهر اراک از نظر بودجه با استانداردهای کتابخانه های مدارس؛

^۱. Marcy V. Gaver

۳. تعیین میزان انطباق وضع موجود کتابخانه‌های مراکز پیش‌دانشگاهی شهر اراک از نظر فضا و تجهیزات با استانداردهای کتابخانه‌های مدارس؛
۴. تعیین میزان انطباق وضع موجود کتابخانه‌های مراکز پیش‌دانشگاهی شهر اراک از نظر مجموعه با استانداردهای کتابخانه‌های مدارس؛
۵. تعیین میزان انطباق وضع موجود کتابخانه‌های مراکز پیش‌دانشگاهی شهر اراک از نظر نیروی انسانی با استانداردهای کتابخانه‌های مدارس؛
۶. تعیین میزان انطباق وضع موجود کتابخانه‌های مراکز پیش‌دانشگاهی شهر اراک از نظر همخوانی ترویج خدمات و فعالیت‌ها یا استانداردهای کتابخانه‌های مدارس؛
۷. تعیین میزان انطباق وضع موجود کتابخانه‌های مراکز پیش‌دانشگاهی شهر اراک از نظر ترویج ارتقای یادگیری با استانداردهای کتابخانه‌های مدارس؛

سؤال اصلی تحقیق

کتابخانه‌های مراکز پیش‌دانشگاهی شهر اراک از نظر رسالت و خط‌مشی، بودجه، فضا و تجهیزات، مجموعه، نیروی انسانی، خدمات، و همخوانی ترویج خدمات و ارتقاء یادگیری چه میزان با استانداردهای کتابخانه‌های مدارس مطابقت دارند؟

پیشینه تحقیق

عمومی اوجاکی (۱۳۸۱) پژوهشی با عنوان " بررسی کتابخانه‌های دبیرستانی مناطق شهری استان مازندران در سال تحصیلی ۱۳۷۹-۱۳۸۰" به بررسی وضعیت کتابخانه‌های دبیرستانی مناطق شهری استان مازندران در سال تحصیلی ۱۳۷۹-۱۳۸۰ در دوره متوسطه عمومی و پیش‌دانشگاهی دخترانه و پسرانه است. یافته‌های پژوهش نشان داد که کتابخانه‌های مورد بررسی با مشکلات زیادی روبرو هستند، که مهمترین آن، عدم تخصیص بودجه رسمی برای ایجاد فضا و مکان و مجموعه مناسب برای کتابخانه و عدم وجود افراد با صلاحیت برای اداره کتابخانه است.

شرافتی (۱۳۸۳) در پژوهشی تحت عنوان " وضعیت کتابخانه‌های آموزشی (مقطع متوسطه) استان کهگیلویه و بویراحمد" به بررسی وضعیت ۲۸۳ کتابخانه آموزشی مقطع متوسطه استان کهگیلویه و بویراحمد پرداخته است. نتایج حاصل مبتنی بر کمبود کتاب و روزآمد نبودن مجموعه، کمبود بودجه، کمبود نیروی متخصص، نامناسب بودن فضای کتابخانه‌ها، کمبود کتاب مرجع، عدم استفاده از فناوری اطلاعات، و نامناسب بودن زمان استفاده از کتابخانه بود.

کلباسی و شعبانی (۱۳۸۳) تحقیقی با عنوان " بررسی میزان پویایی کتابخانه‌های مدارس دوره راهنمایی و متوسطه اصفهان" انجام دادند. در این تحقیق ۱۵۰ کتابخانه آموزشی شهر اصفهان در مقاطع راهنمایی و متوسطه از جنبه‌های مختلف فضا، تجهیزات، مجموعه، سازماندهی، خدمات امانی، فضاهای جنبی، و میزان تحصیلات نیروهای انسانی مورد بررسی قرار گرفت. یافته‌های تحقیق نشان داد که بیشتر مدارس کتابخانه دارند. اما از نظر مساحت و فضای تخصیصی، مجموعه و کیفیت و تناسب موضوعی آن، منابع مالی، سازماندهی، و خدمات امانی مشکلات متعددی دارند. تعداد کسانی که با تخصص کتابداری در این کتابخانه‌ها شاغل هستند انگشت شمار است و ردیف استخدامی برای استخدام کتابدار حذف شده است. مجموعه سازی کتابخانه‌ها و اهدای کتاب به مدارس منظم نیست و سلیقه‌ای عمل می‌شود و سازماندهی اصولی در مجموعه کتابخانه انجام نشده است.

بنی اقبال و رزاقی اصفهانی (۱۳۸۵) پژوهشی را با عنوان " بررسی وضعیت مجموعه‌های کتابخانه‌های مراکز پیش‌دانشگاهی عادی و دولتی شهر تهران از نظر انطباق آن‌ها با مواد درسی رشته‌های مختلف تحصیلی" به روش پیمایشی و با هدف بررسی وضعیت کتاب‌های موجود در کتابخانه‌های مراکز پیش‌دانشگاهی شهر تهران به منظور یافتن میزان همبستگی میان گرایش موضوعی این کتاب‌ها با سرفصل دروس رشته‌های تحصیلی این مراکز انجام دادند. بر طبق یافته‌ها، اگر چه کتاب‌های تستی و کمک آموزشی نیاز اولیه دانش‌آموزان است، اما برای هر دانش‌آموز کمتر از دو جلد کتاب تست در

مجموعه ها موجود است. نسبت کتابخانه مرتبط با مواد درسی در تمام دوره های تخصصی، عمومی، و اختیاری کمتر از یک جلد به ازای هر دانش آموز است. همچنین میزان بهره گیری از خدمات کتابخانه ای برای هر دانش آموز سه دقیقه در هفته است و به ازای هر ۲۹۳۰ دانش آموز یک کتابدار وجود دارد.

صمدی علی نیا، سپهر، و بزرگی (۱۳۸۵) در پژوهشی با عنوان " بررسی وضعیت کیفی کتابخانه های دبیرستانی شهر اصفهان از لحاظ مدیریت، نیروی انسانی، بودجه، منابع و فضا و جایگاه این کتابخانه ها در بدنه آموزش و پرورش در سال تحصیلی ۱۳۸۵-۱۳۸۴ " ۱۵۰ دبیرستان دولتی عمومی فعال شهر اصفهان را که با روش نمونه گیری تصادفی ساده از نواحی پنجگانه شهر اصفهان گزینش شدند مورد بررسی قرار دادند. نتایج نشان داد که ۷۰ درصد کتابخانه های آموزشی کتابدار ندارند و ۴ درصد این کتابداران دارای تحصیلات کتابداری هستند. ۴۸ درصد این کتابخانه ها کمتر از ۵۰ مترمربع و ۴۲ درصد بین ۵۰ تا ۱۰۰ مترمربع مساحت دارند. ۸۰ درصد این کتابخانه ها قادر به رفع نیازهای اطلاعاتی دانش آموزان و دبیران بطور کامل نیستند. کتابخانه های آموزشی تحت پوشش سرانه پرورشی بوده و آئین نامه اجرایی و بودجه مستقلی ندارند.

جمشیدی (۱۳۸۶) در تحقیقی تحت عنوان " بررسی وضعیت کتابخانه های آموزشی مقطع متوسطه استان کرمانشاه و مقایسه آن با استانداردهای ایفلا برای کتابخانه های آموزشی به منظور ارائه راهکارهایی جهت بهینه سازی وضعیت آنها " کتابخانه های آموزشی مقطع متوسطه استان کرمانشاه از نظر فضا، بودجه، امکانات و تجهیزات، نیروی انسانی، کمیت مجموعه، و ارائه خدمات مورد بررسی قرار داد. نتایج حاصل نشان داد که ۸۰/۹۷ درصد از مدارس، دارای کتابخانه هستند، ۳۲/۸۳ درصد از کتابخانه ها به وسیله کتابداران اداره می شود. ۹۱/۲۷ درصد از کتابخانه ها بودجه مدون و اختصاصی ندارند. فضای کتابخانه ها، بسیار محدود است و مجموعه کتابخانه ها از نظر کمی ضعیف هستند.

تیلک (Tilk, 1999) در مقاله تحت عنوان " نقش کتابداران آموزشی در فراهم نمودن شرایط برای ابداع و رشد فردی در کتابخانه های مدارس " براین باور است که گستره ای از مهارت ها، صلاحیت های مرتبط با مدیریت، بازاریابی و ارزشیابی در توسعه کتابخانه های آموزشی مؤثر است. وی توان ابداعی کتابدار آموزشی را با کار جدی در مدارس قرین دانسته و کتابدار را به منزله یکی از کارکنان آموزشی تلقی می نماید.

هنری، هی، و ابرگ (Hanri, Hay, Oberg, 2002) در پژوهشی تحت عنوان " نقش مدیر در مدرسه ای با محیط سواد اطلاعاتی: یافته های یک طرح پژوهشی بین المللی " اشاره نمودند که حمایت مدیران یکی از عوامل کلیدی برای اجرای مؤثر برنامه های کتابخانه و سواد اطلاعاتی در مدارس است. این پژوهش در مورد نقش مدیران مدارس در توسعه و حمایت از برنامه های سواد اطلاعاتی در کشورهای استرالیا، کانادا، فنلاند، فرانسه، ژاپن، اسکاتلند، و کره جنوبی صورت پذیرفته است. نتایج حاصل از این پژوهش نشان می دهد که مدیران و کتابداران مدارس تمامی کشورهای مورد پژوهش به جز کره جنوبی از نظر میزان زمانی که مدیران باید صرف برنامه های مرتبط با سواد اطلاعاتی کنند دارای اختلاف دیدگاه هستند و تفاوت معناداری از این نظر بین آن ها وجود دارد.

استفنز (Stephens, 2005)، در پژوهشی با عنوان " کتابخانه های مدرسه: مکانهایی برای یادگیری یا مکانهایی برای اجتماعی کردن؟ " به بررسی کتابخانه های مدارس نروژ پرداخته است. پژوهش به صورت مقایسه ای و در دو دبیرستان مقطع متوسطه نروژ، در دو شهرستان متفاوت و به صورت موردی بوده است. براین قرار داده ها و اطلاعات از مذاکرات و مصاحبه ها، مشاهدات، اسناد و مدارک و پرسشنامه ها در طول پنج ماه ابتدای سال ۱۹۹۸ جمع آوری شد. تحلیل داده های حاصل از این پژوهش نشان داد که دانش آموزان به کتابخانه مدرسه نیاز دارند، اما اصولاً نقش آنها به عنوان یک مکان نشست اجتماعی بیشتر از یک مرکز مرجع برای اطلاعات است.

روش و جامعه آماری تحقیق

تحقیق حاضر توصیفی و از نوع پیمایشی است: پژوهشی پیمایشی، هنر و علم پرسش و مشاهده رفتارها به منظور کسب اطلاعات رویاروی است. این پژوهش، به گردآوری نظام مند اطلاعات از نمونه ها یا پاسخ گویان به منظور شناسایی یا پیش بینی جنبه هایی از رفتار و جامعه مورد نظر است (شعبانی و سعادت، ۱۳۸۸: ص ۵۳). به جهت محدود بودن جامعه آماری در این

تحقیق از نمونه گیری استفاده نشده است. اطلاعات از طریق پرسشنامه جمع آوری و به منظور به دست آوردن روایی^۱، پرسشنامه بین ۵ نفر از اساتید علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی از دانشگاه های اصفهان و علوم پزشکی اصفهان توزیع و نظرات ایشان در پرسشنامه اعمال گردید و به منظور سنجش پایایی^۲ پرسشنامه از روش آزمون مجدد یا بازآزمایی^۳ استفاده و ضریب روایی^۴ آزمون برابر ۰/۹۶ شد. از ۳۴ کتابخانه مراکز پیش دانشگاهی شهر اراک، ۳۰ کتابخانه (۸۸/۲۳ درصد) پاسخگوی پرسشنامه بوده و ۴ کتابخانه از پاسخگویی به پرسشنامه اجتناب نمودند. تجزیه و تحلیل یافته ها با استفاده از شاخص های فراوانی، درصد، میانگین، جدول، و نمودار و استخراج نتایج با استفاده از نرم افزار SPSS-16 انجام شد.

تجزیه و تحلیل یافته ها

رسالت و خط مشی

موارد مورد پرسش و فراوانی و درصد فراوانی پاسخ های ارائه شده به بخش رسالت و خط مشی در جدول ۱ درج است.

جدول ۱. مقایسه فراوانی و درصد رسالت و خط مشی کتابخانه های مراکز پیش دانشگاهی شهر اراک با استانداردهای کتابخانه های مدارس

ردیف	موارد مورد سوال	پاسخ های ارائه شده			
		بله		نه	
		فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
۱	داشتن خط مشی مدون و مکتوب	۲۱	۷۰	۹	۳۰
۲	فراهم آوری زمینه های لازم رسالت کتابخانه جهت ایجاد تعهد و مسئولیت در دانش آموزان	۲۳	۷۶/۶۷	۷	۲۳/۳۳
۳	تدارک رسالت کتابخانه جهت مهارت لازم برای دانش آموزان در یادگیری مادام العمر	۱۶	۵۳/۳۳	۱۴	۴۶/۶۷
۴	تدوین خط مشی کتابخانه بر مبنای خط مشی و نیازهای فراگیر مدرسه	۲۶	۸۶/۶۷	۴	۱۳/۳۳
۵	تدوین سیاستهای کتابخانه مراکز پیش دانشگاهی توسط کتابدار مدرسه و همکاری معلمان و مدیران	۲۷	۹۰	۳	۱۰
۶	مشورت کتابدار مدرسه به منظور توسعه کتابخانه با معلمان و مدیران	۲۹	۹۶/۶۷	۱	۳/۳۳
۷	نظارت مدیران مدرسه به طور مستمر بر چگونگی عملکرد خدمات	۲۸	۹۳/۳۳	۲	۶/۶۷
۸	پاسخگویی کتابخانه مدرسه به نیازهای متغیر و پویای کاربران	۱۷	۵۶/۶۷	۱۳	۴۳/۳۳
۹	اداره کتابخانه توسط دبیری خاص همراه با تدریس	۵	۱۶/۶۷	۲۵	۸۳/۳۳
۱۰	اداره کتابخانه توسط دانش آموزان	۱۱	۳۶/۶۷	۱۹	۶۳/۳۳

طبق جدول ۱، اکثر کتابخانه های مدارس شهر اراک دارای خط مشی مدون و مکتوب هستند و تنها در ۱ کتابخانه (۳/۳۳ درصد) مشورت کتابدار مدرسه جهت توسعه کتابخانه با معلمان و مدیران انجام نمی شود و نیز در ۲ کتابخانه (۶/۶۷ درصد) بر چگونگی عملکرد کتابخانه نظارتی از سوی مدیر مدرسه وجود ندارد. به این ترتیب کتابخانه های مراکز پیش دانشگاهی شهر اراک از نظر رسالت و خط مشی ۶۷/۶۶ درصد با استانداردهای کتابخانه های مدارس مطابقت دارند. در تحقیق عمومی اوجاکی (۱۳۸۱) در خصوص " بررسی کتابخانه های دبیرستانی مناطق شهری استان مازندران در سال تحصیلی ۱۳۷۹-۱۳۸۰ " بیان

¹. Validity

². Reliability

³. Retest

⁴. Coefficient of Reliability

داشته که در کتابخانه مورد بررسی از خط مشی مدون در سفارش، گردآوری و فراهم سازی مواد، هیچ خبری نیست، که پژوهش حاضر بیانگر وضعیت مناسب تر این کتابخانه ها نسبت به کتابخانه های مناطق شهری استان مازندران است.

بودجه

موارد مورد پرسش و فراوانی و درصد فراوانی پاسخ های ارائه شده به بخش بودجه در جدول ۲ درج است.

جدول ۲. مقایسه فراوانی و درصد بودجه کتابخانه های مراکز پیش دانشگاهی شهر اراک با استانداردهای کتابخانه های مدارس

ردیف	موارد مورد سوال	پاسخ های ارائه شده			
		بله		نه	
		فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
۱۱	برخورداری کتابخانه مدرسه از بودجه مستمر و مناسب برای تأمین نیروی انسانی، منابع و فن آوری	۱۳	۴۳/۴	۱۷	۵۶/۶
۱۲	رایگان بودن استفاده از خدمات کتابخانه مدرسه	۲۵	۸۳/۳	۵	۱۶/۷
۱۳	هماهنگی نحوه هزینه کردن بودجه در طول سال با خط مشی و برنامه های مدون کتابخانه	۱۹	۶۳/۳۳	۱۱	۳۶/۶۷
۱۴	برنامه ریزی بودجه مدرسه مشتمل بر هزینه تهیه منابع جدید کتابی و فعالیتهای جاری مربوط به ترویج و تبلیغ کتابخانه	۲۰	۶۶/۷	۱۰	۳۳/۳
۱۵	ارائه گزارش سالانه از هزینه ها توسط مسئول کتابخانه به مدیر و مسئولان مدرسه	۲۳	۷۶/۶۷	۷	۲۳/۳۳

طبق جدول ۲ در اکثر کتابخانه های مراکز پیش دانشگاهی شهر اراک خدمات کتابخانه به صورت رایگان است. در کمتر از نیمی از کتابخانه های مراکز پیش دانشگاهی شهر اراک کتابخانه از بودجه مستمر و مناسب برخوردار نیست. به این ترتیب کتابخانه های مراکز پیش دانشگاهی شهر اراک از نظر بودجه ۶۶/۶۸ درصد مطابق با استانداردهای کتابخانه های مدارس هستند که وضعیت قابل قبولی است. صمدی علی نیا و دیگران (۱۳۸۵) در تحقیق خود در خصوص " بررسی وضعیت کیفی کتابخانه های دبیرستانی شهر اصفهان از لحاظ مدیریت، نیروی انسانی، بودجه، منابع و فضا و جایگاه این کتابخانه ها در بدنه آموزش و پرورش در سال تحصیلی ۱۳۸۴-۱۳۸۵" بیان داشتند که ۸۰ درصد این کتابخانه ها قادر به رفع نیازهای اطلاعاتی دانش آموزان و دبیران به طور کامل نیستند، کتابخانه های آموزشی، تحت پوشش سرانه پرورشی بوده و آئین نامه اجرایی و بودجه مستقلی ندارند. این کتابخانه ها در ساختار تشکیلاتی آموزش و پرورش نقش حاشیه ای دارند. عمویی اوجاکی (۱۳۸۱) نیز در تحقیق خود بیان کرده کتابخانه های مورد بررسی با مشکلات زیادی روبرو هستند که مهمترین آن عدم تخصیص بودجه رسمی برای ایجاد فضا و مکان و مجموعه مناسب برای کتابخانه است. بر این قرار کتابخانه های مراکز پیش دانشگاهی شهر اراک در وضعیت بهتری نسبت به کتابخانه های دبیرستانی شهر اصفهان و کتابخانه های دبیرستانی مناطق شهری استان مازندران قرار دارند.

فضا و تجهیزات

در بخش مربوط به فضا و تجهیزات کتابخانه مستقل بودن محل کتابخانه و نیز قرار گرفتن محل کتابخانه در نزدیکی کلاس ها و واحدهای آموزشی مورد پرسش قرار گرفت که ۲۴ کتابخانه (۸۰ درصد) دارای محل مستقل برای کتابخانه هستند و در ۲۹ کتابخانه (۹۶/۶۷ درصد) محل کتابخانه در نزدیکی کلاس ها و واحدهای آموزشی است. فضای تخصیص یافته به کتابخانه در مجموع ۸۲۳ مترمربع است که بر طبق استانداردها این میزان فضا باید ۱۵۵۶/۶۵ متر مربع باشد. از ۳۰ کتابخانه مراکز پیش

دانشگاهی شهر اراک ۲۲ کتابخانه (۷۳/۳ درصد) دارای نور مناسب، ۱ کتابخانه (۳/۳۳ درصد) دارای شیشه‌های دو جداره، ۱۸ کتابخانه (۶۰ درصد) دارای حرارت مطلوب و یکنواخت، و ۱۰ کتابخانه (۳۳/۳ درصد) دارای وسایل و تجهیزات اطفاء حریق هستند.

به طور میانگین میزان مطابقت فضای مناسب کتابخانه‌های مراکز پیش‌دانشگاهی شهر اراک با استانداردهای کتابخانه‌های مدارس برابر ۸۸/۳۳ درصد است که وضعیت مطلوبی است. نتایج مشابهی که در تمام تحقیق‌های انجام شده بدست آمد مبین این مطلب است که در بیشتر موارد سهم بسیار کمی از مساحت کل مراکز به کتابخانه اختصاص یافته است، از جمله صمدی علی نیا و دیگران در تحقیق خود بیان کردند ۴۸ درصد کتابخانه‌های دبیرستانی شهر اصفهان کمتر از ۵۰ مترمربع و ۴۲ درصد بین ۵۰ تا ۱۰۰ مترمربع مساحت دارند، جمشیدی (۱۳۸۶) نیز در تحقیق خود فضای کتابخانه‌های آموزشی مقطعی متوسطه استان کرمانشاه را محدود اعلام و بیان کرد برای اکثر دانش‌آموزان فضایی جهت مطالعه در نظر گرفته نشده است.

مجموعه

در ۱۴ کتابخانه (۴۶/۶۷ درصد) خط مشی مدون برای فراهم‌آوری، سازماندهی، و مدیریت مجموعه در کتابخانه وجود دارد. منابع موجود در همه کتابخانه‌های مراکز پیش‌دانشگاهی شهر اراک کتاب‌های درسی و کمک‌درسی است و در هیچ کتابخانه‌ای کتاب گویا و بریل وجود ندارد و ماکت‌ها و مدل‌ها در یک کتابخانه وجود داشت. ۹۷/۹۴ درصد کتاب‌های موجود در کتابخانه‌های مراکز پیش‌دانشگاهی شهر اراک فارسی و ۲/۰۶ درصد کتاب‌ها غیرفارسی‌اند و موضوع اکثر این کتاب‌ها ادبیات است. به‌طور میانگین کتابخانه‌های مراکز پیش‌دانشگاهی شهر اراک از نظر مجموعه ۵۰ درصد با استانداردهای کتابخانه‌های مدارس مطابقت دارند.

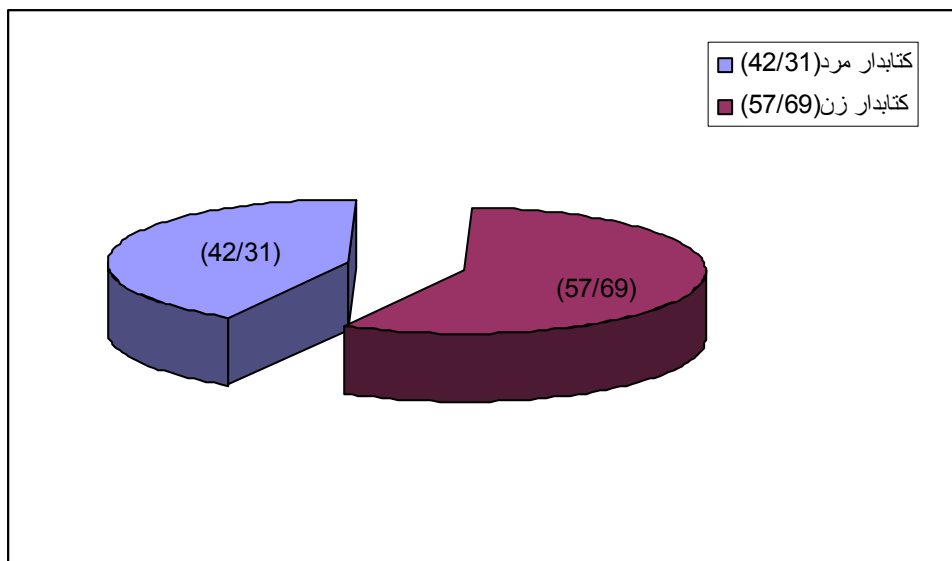
نیروی انسانی

در کتابخانه‌های مراکز پیش‌دانشگاهی شهر اراک از ۳۰ کتابخانه ۲۶ کتابخانه (۸۶/۶۷ درصد) دارای کتابدار و ۴ کتابخانه (۱۳/۳۳ درصد) کتابدار نداشتند و دانش‌آموزان اداره کتابخانه را به عهده گرفتند. تعداد کارکنان مشغول به کار در کتابخانه‌های مراکز پیش‌دانشگاهی شهر اراک در جدول ۳ درج است.

جدول ۳. فراوانی نیروی انسانی مشغول به کار در کتابخانه‌های مراکز پیش‌دانشگاهی شهر اراک با ذکر مدرک

جمع	غیر کتابداری				کتابداری			مدرک تحصیلی
	کارشناسی ارشد	کارشناسی	کاردانی	دیپلم	کارشناسی ارشد	کارشناسی	کاردانی	
۲۶	۰	۱۴	۶	۳	۰	۳	۰	تعداد کارکنان شاغل در کتابخانه به تفکیک مدرک
	۲۳				۳			جمع
۱۰۰	۸۸/۴۶				۱۱/۵۴			درصد

طبق جدول ۳، از ۲۶ کتابدار کتابخانه‌های مراکز پیش‌دانشگاهی شهر اراک ۳ کتابدار (۱۱/۵۴ درصد) دارای مدرک کتابداری و ۲۳ کتابدار (۸۸/۴۶ درصد) فاقد مدرک کتابداری هستند. از نظر جنسیت از ۲۶ کتابخانه دارای کتابدار ۱۱ کتابدار (۴۲/۳۱ درصد) مرد و ۱۵ کتابدار (۵۷/۶۹ درصد) زن هستند.

نمودار ۱. درصد نیروی انسانی مشغول به کار در کتابخانه های مراکز پیش دانشگاهی شهر اراک به تفکیک جنسیت

میزان مطابقت نیروی انسانی کتابخانه های مراکز پیش دانشگاهی شهر اراک از نظر کمی و کیفی با استانداردهای کتابخانه های مدارس برابر ۹۱/۱۱ درصد است که وضعیت بسیار مطلوبی. صمدی علی نیا و دیگران (۱۳۸۵) در تحقیق خود بیان کردند ۷۰ درصد کتابخانه های دبیرستانی شهر اصفهان کتابدار ندارند و ۳۰ درصد این کتابخانه ها از نیروهای مازاد آموزش و پرورش و یا از مربیان پرورشی هستند و ۴ درصد این کتابداران دارای تحصیلات کتابداری هستند که با تحقیق حاضر در یک راستا قرار دارند.

خدمات و فعالیتهای

موارد مورد پرسش در بخش خدمات کتابخانه های مراکز پیش دانشگاهی شهر اراک در جدول ۴ درج است.

جدول ۴. مقایسه فراوانی و درصد خدمات و فعالیت ها در کتابخانه های مراکز پیش دانشگاهی شهر اراک با استانداردهای کتابخانه های مدارس

ردیف	موارد مورد سوال	پاسخ های ارائه شده			
		بله		نه	
		فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
۱۶	شرکت کتابدار در جلسات آموزشی مدرسه	۲۵	۸۳/۳۳	۵	۱۶/۶۷
۱۷	فراهم آوری خدمات مدرسه برای معلولین با توجه به نیازهای خاص آنها	۱۳	۴۲/۳۳	۱۷	۵۶/۶۷
۱۸	تدوین برنامه ها برای آشنایی کاربران با فعالیت ها و خدمات کتابخانه و فراگیری نحوه استفاده از مراجع و منابع کتابخانه ای با دانش آموزان توسط کتابدار مدرسه	۲۰	۶۶/۶۷	۱۰	۳۳/۳۳
۱۹	امانت کتاب ها به کاربران طبق ضوابط و مقررات مکتوب توسط کتابدار مدرسه	۲۵	۸۳/۳۳	۵	۱۶/۶۷
۲۰	همکاری با کتابخانه های کانون پرورش فکری و نوجوانان، کتابخانه های عمومی و دیگر کتابخانه های مدارس	۷	۲۳/۳۳	۲۳	۷۶/۶۷

بر طبق جدول ۴، در اکثر کتابخانه های مراکز پیش دانشگاهی شهر اراک، کتابدار در جلسات آموزشی مدرسه شرکت می کنند و امانت کتاب ها به کاربران طبق ضوابط و مقررات مکتوب توسط کتابدار مدرسه انجام می شود. در ۷ کتابخانه از ۳۰

کتابخانه مراکز پیش‌دانشگاهی شهر اراک (۲۳/۳۳ درصد) کتابخانه با کتابخانه های کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، کتابخانه های عمومی و دیگر کتابخانه های مدارس همکاری ندارند.

به طور میانگین خدمات و فعالیت ها در کتابخانه های مراکز پیش‌دانشگاهی شهر اراک، ۵۹/۹۹ درصد با استانداردهای کتابخانه های مدارس مطابقت دارند. استفنز (۲۰۰۵) در تحقیق خود با عنوان " کتابخانه های مدرسه : مکان هایی برای یادگیری یا مکانهایی برای اجتماعی کردن؟" بیان کرد دانش آموزان از کارکرد، هدف و اهمیت کتابخانه مدرسه آگاه، اما به ندرت از آن برای پروژه های و تحقیقات استفاده می کنند، کتابخانه ها به عنوان یک مرکز مرجع مورد توجه قرار نمی گیرد و به عنوان یک جزء مکمل آموزش روزانه استفاده نمی شود.

ترویج خدمات کتابخانه و ارتقای یادگیری

در مورد ترویج و تبلیغ خدمات و امکانات کتابخانه مدرسه توسط کتابدار و معلمان برای کاربران ۲۱ کتابخانه از ۳۰ کتابخانه (۷۰ درصد) پاسخ دادند که خدمات و امکانات کتابخانه فعالانه برای کاربران مختلف تبلیغ و ترویج می شود و ۹ کتابخانه (۳۰ درصد) پاسخ منفی دادند.

در مورد چگونگی تبلیغ و ترویج خدمات و امکانات کتابخانه ۱۲ کتابخانه (۱۳/۸۰ درصد) برپایی نمایشگاه، ۸ کتابخانه (۹/۲۰ درصد) تهیه راهنمای خدمات کتابخانه، ۲۰ کتابخانه (۲۳ درصد) تهیه و توزیع فهرست کتاب های تازه خریداری شده، ۲۲ کتابخانه (۲۵/۲۸ درصد) ارائه اطلاعاتی درباره کتابخانه به دانش آموزان، ۱۵ کتابخانه (۱۷/۲۴ درصد) نصب تابلوها و نشانه های راهنما در داخل و خارج کتابخانه را بیان کردند و برنامه ریزی برای ملاقات با پدیدآورندگان در این مراکز وجود نداشت. نتایج این بخش از پژوهش با تحقیقات هنری و دیگران (۲۰۰۲) و استفنز (۲۰۰۵) در یک راستا بوده و در حقیقت خدمات اطلاعاتی اқشار دانش آموزان نسبت به ویژگی های فردی و شرایط محیطی افراد متفاوت است. بر این مبنا توجه به خدمات در کتابخانه های آموزشی جایگاه درخوری برای ممالک مختلف دارد.

نتیجه گیری

با توجه به پژوهش حاضر، برخی نکات حائز اهمیت که بیانگر استیلای مدیریت سازمان های مادر بر واحدهای کتابخانه ای است، آشکار شد. از آن جمله اینکه اکثر کتابخانه های مدارس شهر اراک دارای خط مشی مدون و مکتوب بوده، در کتابخانه های مزبور خدمات کتابخانه به صورت رایگان ارائه می شود لیکن در کمتر از نیمی از کتابخانه ها از بودجه مستمر و مناسب برخوردار نیست، کتابخانه در نزدیکی کلاس ها و واحدهای آموزشی قرار دارد، مراکز پیش‌دانشگاهی مذکور دارای پست کتابدار بوده، و شأن کتابدار برای شرکت در جلسات آموزشی در این مدارس حفظ می شود. براین قرار مراکز پیش‌دانشگاهی که به واقع سازمان های آموزشی برای دانش آموزان قبل از دانشگاه محسوب شده، به نوعی فرایند مطلوبی جهت دستیابی به شأن آموزشی را داشته جنبه های راهبردی مطلوبی را در نظام مزبور طالب است.

منابع

بنی اقبال، ناهید؛ رزاقی اصفهانی، ترانه. (۱۳۸۵)، بررسی وضعیت مجموعه های کتابخانه های مراکز پیش‌دانشگاهی عادی- دولتی شهر تهران از نظر انطباق آنها با مواد درسی رشته های مختلف تحصیلی، فصلنامه کتاب، ش. ۶۶ : ۹۷-۱۱۴.

تعاونی، شیرین، (۱۳۸۴)، استانداردهای کتابخانه های مدارس، تهران: سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.

تیلک، آنتونی، نقش کتابداران آموزشی در فراهم نمودن شرایط برای ابداع و رشد فردی در کتابخانه های مدارس، ترجمه جمشیدی، نظام، (۱۳۸۶)، بررسی وضعیت کتابخانه های آموزشی مقطع متوسطه استان کرمانشاه و مقایسه آن با استانداردهای ایفلا برای کتابخانه های آموزشی به منظور ارائه راهکارهایی جهت بهینه سازی وضعیت آنها، پایان نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه شهید چمران اهواز.

شرافتی، ثریا. (۱۳۸۳)، وضعیت کتابخانه های آموزشگاهی (مقطع متوسطه) استان کهگیلویه و بویراحمد، فصلنامه کتاب، ش. ۵۷.

شعبانی، احمد؛ سعادت، رسول. (۱۳۸۸)، سمینار تحقیق و پیشنهادیه نویسی در کتابداری و اطلاع رسانی. تهران: چاپار. صمدی علی نیا، ربابه؛ سپهر، فرشته؛ بزرگی، اشرف السادات. (۱۳۸۵)، بررسی وضعیت کیفی کتابخانه های دبیرستانی شهر اصفهان از لحاظ مدیریت، نیروی انسانی، بودجه، منابع و فضا و تجهیزات این کتابخانه ها در بدنه آموزش و پرورش در سال تحصیلی ۱۳۸۵-۱۳۸۴، رشد، ۶، ش. ۳.

عمویی اوچاکی، عبدالواحد. (۱۳۸۱)، بررسی کتابخانه های دبیرستانی مناطق شهری استان مازندران در سال تحصیلی ۱۳۸۰-۱۳۷۹، پایان نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع رسانی، دانشگاه شیراز.

کلباسی، محمدعلی؛ شعبانی، احمد. (۱۳۸۳)، بررسی میزان پویایی کتابخانه های مدارس دوره راهنمایی و متوسطه اصفهان، فصلنامه کتاب ۵۸.

نشاط، نرگس؛ حری، عباس. (۱۳۸۳)، کتابخانه آموزشی در مدرسه کتابخانه - مدار، تهران: شبکه کتاب.

هنری، جیمز؛ هی، لین؛ ابرگ، دایان، نقش مدیر در مدرسه ای با محیط سواد اطلاعاتی: یافته های یک طرح پژوهشی بین المللی، ترجمه علی مزینانی، گزیده مقالات ایفلا (گلاسکو، ۱۸-۲۴ اوت ۲۰۰۲)، تهران: سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۳.

Chopra ,R.N ,(1992),”Dictionary of Library Science”,University of New Delhi (INDIA).

Drake ,Miriam A ,(2003),”Encyclopedia of Library and Information Science”, Atlanta ,Georgia ,U.S.A ,M. Dekker,Vol.4.

Prasad ,B.K ,(2003),”Encyclopedia of Teaching of Library Science”,New Delhi,Vol.2.

Stephens ,Julie ,(2005),”School Libraries: Are they Places to Learn or Places to Socialize? Students Use of the school Library in Norway,Evidence based Library and information practice”, Journal, vol.2, iss. 4, pp.64-66.

